

20-Yanvar, 2026-yil

ABDULLA QODIRIY ASARLARIDA SEVGI FALSAFASI

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti

Abdusattorov Aliakbar

Jo'rayev Asrorbek

"Buyuk adibimiz, o'zbek romanchilik maktabining asoschisi Abdulla Qodiriy badiiy dahosi bilan yaratilgan yetuk asarlar milliy o'zligimizni anglashda bugun ham beqiyos ahamiyat kasb etmoqda".

Shavkat Mirziyoyev

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek adabiyotining buyuk namoyandasi Abdulla Qodiriyning sevgi falsafasi va uning "O'tkan kunlar" romani misolida badiiy-falsafiy talqini tahlil qilinadi. Muallif Qodiriy ijodida sevgi inson hayotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi, shaxsiy o'sish va o'zini anglash omili sifatida namoyon bo'lishini yoritadi. Sevgi nafaqat hissiy holat, balki majburiyat, hamdardlik va ma'naviy mas'uliyatni o'z ichiga olgan murakkab tushuncha sifatida talqin etiladi. Maqolada Otabek va Kumush muhabbati orqali sevgi, taqdir, jaholat va ijtimoiy muammolar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ochib beriladi. Shuningdek, Qodiriy asarlarida sevgi shaxsiy munosabatlardan tashqariga chiqib, ijtimoiy va umuminsoniy qadriyat sifatida qaralishi asoslanadi. Tadqiqot Qodiriy falsafasining bugungi jamiyat uchun ham dolzarb ekanini ko'rsatib, o'quvchini sevgi, taqdir va insoniy mas'uliyat haqidagi qarashlarini qayta ko'rib chiqishga undaydi.

Kalit so'zlar: Tushunish, sevgi, "O'tkan kunlar", munosabat, Otabek, Kumush, taqdirlar.

Аннотация: В данной статье анализируется философия любви в творчестве выдающегося представителя узбекской литературы Абдуллы Кадыри на примере её художественно-философского осмысления в романе «Откан кунлар» («Минувшие дни»). Автор показывает, что в произведениях Кадыри любовь предстает как основная движущая сила человеческой жизни, а также как фактор личностного роста и самопознания. Любовь трактуется не только как эмоциональное состояние, но и как сложное понятие, включающее в себя ответственность, сострадание и нравственную обязанность. Через образ любви Отабека и Кумуш раскрывается тесная взаимосвязь между любовью, судьбой, невежеством и социальными проблемами. Кроме того, обосновывается, что в произведениях Кадыри любовь выходит за рамки личных отношений и рассматривается как социальная и общечеловеческая ценность. Исследование показывает актуальность философии Кадыри для современного общества и побуждает читателя переосмыслить взгляды на любовь, судьбу и человеческую ответственность.

Ключевые слова: понимание, любовь, "Ўткан кунлар", отношение, Отабек, Кумуш, судьбы.

Annotation: This article analyzes the philosophy of love in the works of the great Uzbek writer Abdulla Qodiriy, with a particular focus on its artistic and philosophical interpretation in the novel “O‘tkan kunlar” (Bygone Days). The author highlights how love in Qodiriy’s творчество is portrayed as the main driving force of human life, as well as a key factor in personal growth and self-awareness. Love is interpreted not merely as an emotional state, but as a complex concept that encompasses commitment, empathy, and moral responsibility. Through the love story of Otabek and Kumush, the article reveals the close interconnection between love, destiny, ignorance, and social problems. Furthermore, it substantiates that in Qodiriy’s works love goes beyond personal relationships and is regarded as a social and universal value. The study demonstrates the continuing relevance of Qodiriy’s philosophy for contemporary society and encourages readers to reconsider their views on love, destiny, and human responsibility

Keywords: understanding, love, "O‘tkan kunlar", attitude, Otabek, Kumush, destinies.

KIRISH

Qodiriy falsafasining zamirida sevgi inson tajribasi bilan tubdan bog'liq degan fikr yotadi. U sevgi insonning barcha harakatlari va motivlarining harakatlantiruvchi kuchi ekanligini ta'kidlaydi. Qodiriy o'z asarlarida sevgi shaxsiy o'sish va o'zini anglash uchun katalizator sifatida qanday harakat qilishini diqqat bilan o'rganadi. U haqiqiy sevgi shunchaki hissiyotlardan ustun ekanligini ta'kidlaydi. U majburiyat, tushunish va hamdardlikni o'z ichiga oladi. Sevgiga bo'lgan bu yaxlit yondashuv uning she'riyatida yaqqol ko'rinib turibdi, u yerda u sevgi munosabatlariga xos bo'lgan quvonchlarni ham, kurashlarni ham aniq ifoda etadi. Qodiriy sevgini tekshirishning asosiy nuqtalaridan biri bu uning o'ziga xosligi bilan bo'lgan munosabatidir. U boshqalarni to'liq sevish uchun, avvalo, ularning o'ziga xosligi va mavjudligi bilan kelishish kerakligini taklif qiladi. Ushbu introspektiv sayohat Qodiriy asarlarida takrorlanadigan mavzu bo'lib, u o'quvchilarni ichki qiyofasini o'rganishga undaydi. O'zining motivatsiyasi, qo'rquvi va intilishlarini tushunib, shaxslar boshqalar bilan haqiqiy aloqalarni shakllantirish uchun chuqurroq imkoniyatlarni rivojlantirishlari mumkin. Qodiriy o'zini sevish sevgi uchun zaruriy shart deb hisoblaydi, bu holda, munosabatlar ko'pincha muvozanatsiz bo'lib, ziddiyatga to'la bo'ladi.

Qodiriy sevgining ijtimoiy oqibatlariga ham murojaat qiladi. Uning ta'kidlashicha, sevgi zamonaviy jamiyatda keng tarqalgan bo'lishi va begonalashish uchun kuchli antidot bo'lib xizmat qilishi mumkin. Qodiriy rahm-shafqat va hamdardlikning ahamiyatini ta'kidlab, munosabat axloqini materialistik izlanishlardan ustun qo'yadigan ijtimoiy me'yorlarni qayta tasavvur qilishni yoqlaydi. Uning falsafiy izlanishlari o'quvchilarni sevgi nafaqat shaxsiy munosabatlarni, balki jamoalarni boshqaradigan tuzilmalar va tizimlarni ham xabardor qiladigan dunyoni tasavvur qilishga undaydi.

20-Yanvar, 2026-yil

Shaxslararo sevgi haqidagi nazariyalaridan tashqari, Qodiriy universal sevgi tushunchasini o'rganadi — bu butun insoniyatni qamrab olish uchun individual munosabatlardan tashqariga chiqadigan keng, shartsiz sevgi shakli. Ushbu istiqbol o'quvchilarni jamoaviy mas'uliyat va o'zaro bog'liqlik hissini rivojlantirishga chorlaydi. Bo'linishlar ko'pincha bizning umumiy insoniyatimizga soya soladigan bir paytda, Qodiriyning umuminsoniy sevgi haqidagi qarashlari bizning umumiy rishtamiz va umumiy taqdirimizni eslatadi. Qodiriy asarlari bilan shug'ullanish orqali o'quvchilarga sevgi haqidagi tushunchalarini qayta ko'rib chiqish talab etiladi. U ularni shaxsiy tajribalari, intilishlari va munosabatlari haqida fikr yuritishga taklif qiladi, natijada yanada chuqurroq va rahmdil istiqbolga olib keladi. Qodiriy falsafasining mohiyati shundaki, sevgi rivojlanayotgan sayohatdir-bu zaiflik, jasorat va o'zini ham, boshqalarni ham tushunishga sodiqlikni talab qiladi.

"O'tkan kunlar" romani. Abdulla Qodiriy nomi tilga olinganda bir entikib, hayratlar bilan Otabek va Kumush, Anvar va Ra'nolar taqdirini esga olmaydigan o'zbek ziyolisi, adabiyot muhibi topilmasa kerak. Adibning badiiy so'zida betakror joziba mujassam bo'lgani bois "O'tkan kunlar"ni necha topqir o'qilsa ham, odam to'ymaydi, zerikmaydi; qayta o'qishga zarurat sezaveradi. Roman zavq-shavq bilan yutoqib o'qiladi. Qayta o'qishda asarning yangidan-yangi qirralari ochilib boradi. Bir o'qilganda e'tiborsiz o'tilgan tasvir va epizodlar boshqa safar diqqatni tortadi. Bu hol, tabiiyki, adibning obraz yaratish mahoratiga, inson qalbini chuqur anglashiga, voqea-hodisalar bayon usuliga tegishlidir. Darhaqiqat, Abdulla Qodiriy "O'tkan kunlar" romanini yozish bilan o'zbek romanchilik maktabiga asos soldi. "O'tkan kunlar" romani qamrab olgan voqea-hodisalar doirasi benihoya keng. Unda xilma-xil insoniy taqdirlar, ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-axloqiy, oilaviy-ishqiy muammolar badiiy talqin etiladi. Biroq ular orasida vatan-parvarlik, millat dardi, inson qadri kabi masalalar alohida ajralib turadi. "O'tkan kunlar" bamisoli ulkan va tiniq ko'zgu, unda o'zbek millatining muayyan tarixiy sharoit, vaziyatdagi turmushi, urf-odatlar, ruhiy-ma'naviy dunyosi, bo'y-basti, qiyofasi keng ko'lamda aniq-ravshan gavdalandiriladi. Romandagi uchlik -oshiq, ma'shuqa va ag'yor, bir qarashda, an'anaviy ishq dostonlarini ham eslatadi. Unda Otabek bilan Kumushning toza muhabbati, ishqiy kechinmalari, baxti va baxtsizligi juda zo'r mahorat bilan tasvir etiladi. Asardagi juda kam insonlar qalbidan chuqur joy oladigan bir "durri bebaho" ishq-muhabbat tuyg'usiga doir inja tafsilotlar kitobxonni hayajonga soladi; Otabek bilan Kumushning saodatli onlaridan mahrum etgan fojiaiy sahnalar kishini chuqur o'yg'a toldiradi. Muallif oshiqlarning ishqiy sarguzashtlari bahonasida muayyan tarixiy davrni Turkistonning rus bosqini arafasidagi ahvoli, qora kunlarini ko'z oldimizda gavdalandiriladi. Abdulla Qodiriy Otabek bilan Kumushning ishq tarixini yozar ekan, ayni damda o'lkaning tutqunlikka tushishining bosh sababi jaholat, qoloqlik va o'zaro ichki nizolardir degan fikrni bag'oyat ustalik bilan asarning mohiyatiga singdiradi... "O'tkan kunlar"ni o'qigan o'quvchi haqiqatan ham go'zal qahramonlar bilan yonma-yon yuradi, ularning g'am-tashvishlariga sherik bo'ladi, boshiga kulfat tushsa xafalanadi, shodligida quvonadi, ayniqsa, kitobning oxirgi epizodlaridagi fojiali

manzaralarni o'qib yig'laydi, ayriliqdan ko'ngli o'ksiydi, taqdirning imzosi qoshida lol qoladi.

Abdulla Qodiriyning “O'tkan kunlar” romani "taqdir shamoli"ning tafsilotlari-yu tavsiflari va tasvirlari yo'lida dunyoga keldi. Zotan...

Agar "taqdir shamoli" bo'lmaganda Otabek Kumushga ro'baro' kelmas edi...

Agar "taqdir shamoli" yurmaganda, Otabek Kumushga uylanmas edi...

Agar "taqdir shamoli" yelmaganda, Marg'ilon bilan Toshkent orasidagi shirin va achchiq sarguzashtlar-u O'zbek oyimning orzu-havas yo'lidagi o'jarliklari yuz bermas edi...

Agar "taqdir shamoli" esmaganda, Kumush va Zaynab kundosh ham bo'lmas edi...

Agar "taqdir shamoli"...

Nazarimda, Abdulla Qodiriy romanlarining umrboqiylik asoslarini, eng avvalo, adib shaxsiyatidan, dunyoqarashini shakllantirgan zamindan, adabiyotdagi abadiy mavzularni maromiga yetkazib tasvirlashidan, so'zning ruhiyatga ta'siridan va shu singari ko'zga ko'rinib-ko'rinmay turgan hamda hisga ta'sir etib-etmay turgan qator unsurlardan izlash kerak. Biz ko'p hollarda "O'tkan kunlar"ni mutolaa qilganda, nima uchun Otabek Marg'ildan uylanadi, nega ikki marta uylanadi, nima sababdan Kumush o'ldi, Zaynab jinni bo'ldi, degan savollarni xayoldan o'tkazamiz.

Aslida roman jiddiy kuzatilsa, adib o'rni-o'rni bilan barcha jumboqlarni taqdir hukmiga bog'lab o'tganligi yaqqol ko'rinadi. Abdulla Qodiriy qahramonlari tabiiy ravishda taqdiri azal hukmi ostida harakat etadilar. Ba'zi o'rinlarda adib o'z qalamining ojizligini tan olishi ham shundan bo'lsa, ajabmas.

O'zbek adabiyotining taniqli namoyandasi Abdulla Qodiriy sevgi falsafasini ma'naviy va tasarrufiy ob'ektiv orqali o'rganadi. Uning asarlari ko'pincha quyidagi asosiy mavzularni ta'kidlaydi:

1. Ilohiy Sevgi: Qodiriy sevgini ilohiy boshdan kechirish yo'li sifatida tasvirlaydi. U haqiqiy sevgi insoniy aloqalardan ustun bo'lib, Xudoni chuqurroq tushunishga olib borishini taklif qiladi.

2. Borliq birligi: uning falsafasida Tavhid tushunchasi yoki borliqning birligi Markaziy o'rin tutadi. Sevgi, shu nuqtai nazardan, barcha mavjudotlarni ilohiylik bilan bog'laydigan birlashtiruvchi kuchga aylanadi.

3. O'z-o'zini o'zgartirish: Qodiriy ko'pincha sevgini o'zgaruvchan tajriba sifatida ta'kidlaydi. Sevgi orqali shaxslar o'zlarining yuqori ong holatiga erishishlari mumkin.

4. Azob va quvonch: u sevgining ikkilanishini o'rganadi, bu ko'pincha azob va quvonchni o'z ichiga olishini tan oladi. Ushbu murakkablik shaxsiy o'sish va ma'naviy uyg'onish uchun katalizator bo'lib xizmat qiladi.

5. Sevgi Universal til sifatida: Qodiriy asarlari shuni ko'rsatadiki, sevgi madaniy va diniy chegaralardan oshib ketadigan, odamlar o'rtasida uyg'unlik va tushunishni rivojlantiradigan universal tildir.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qodiriyning sevgi falsafasi uning ma'naviy ahamiyatini, o'zgaruvchan kuchini va shaxslarni ilohiy va bir-biri bilan bog'lash qobiliyatini ta'kidlaydi. Abdulla Qodiriyning sevgini o'rganishi an'anaviy tushunchalardan ustun bo'lib,

20-Yanvar, 2026-yil

sevgining individual va ijtimoiy o'lchovlariga qaratilgan keng qamrovli asosni taklif qiladi. Uning tushunchalari o'zini o'zi bilan chuqurroq aloqada bo'lishga va munosabatlarga ehtiyotkorlik bilan yondashishga undaydi, odamlarni sevgining o'zgaruvchan kuchida faol ishtirok etishga taklif qiladi. Zamonaviy hayotning murakkabliklarida harakat qilar ekanmiz, Qodiriy falsafasi sevgining barcha shakllarida doimiy ahamiyatini eslatib, yo'l ko'rsatuvchi nur bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdulla Qodiriy [Matn]: risola./Bahodir Karimov.-Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2022.
2. Abdulla Qodiriy. Besh jildlik. Asarlar to'plami. Toshkent: Info Capital Group, 2017.
3. Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida. - Toshkent: Adabiyot va san'at, 1986.
4. Bahodir Karim. "O'tkan kunlar" ibrati. Toshkent: Mashhur-press, 2019.
5. Matyoqub Qo'shjonov. Abdulla Qodiriyning tasvirlash san'ati.- Toshkent: Fan, 1966.
6. Umarali Normatov. Qodiriyning so'nggi iltijosi. Toshkent: Movarounnahr, 2014.